

1. Hager s. Joh. Casp. / diff. de perfectio-
nis Christiana studio, Wittenb. 1739.
2. ———— diff. de Bileamo, incarnate,
re et propheta periodico, Wittenb. 1739
3. ———— diff. de communione sub
utraq. Wittenb. 1739.
4. ———— diff. de causis cur Christus
morte crucis voluerit mori, W. 1739
5. ———— diff. de theologo non tantum
theoretico sed practico, Wittenb. 1738
6. ———— diff. de momento endronismoo
anime fidelis, Wittenb. 1726.
7. ———— diff. de defectibus afflictio-
num Christi a Paulo supplendis
ex Coloss. 1 v. 24. Wittenb. 1730
8. Hager s. Joh. Georgij / diff. de graduum
proverbio: prox. contra daktisein
Act: VIII v. 5. Lipsia 1738.

DE
CHRISTI
AMORIS ERGA HOMINES
IMMENSURABILITATE

AD EPHES. III. 18. 19.

IN
ACADEMIA GOTTINGENSI

D. XII. SEPT. clōlo cc xxxv.

PUBLICE DISPUTABITVR

AB HORA IX. VSQVE AD XII.

PRAESIDE

CHRISTOPHORO AVGVSTO
HEVMANNO,

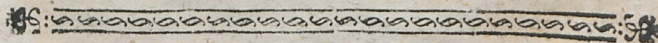
S. THEOL. D. ET PROF. EXTRAORD.

HIST. LIT. ORD.

RESPONDENTE

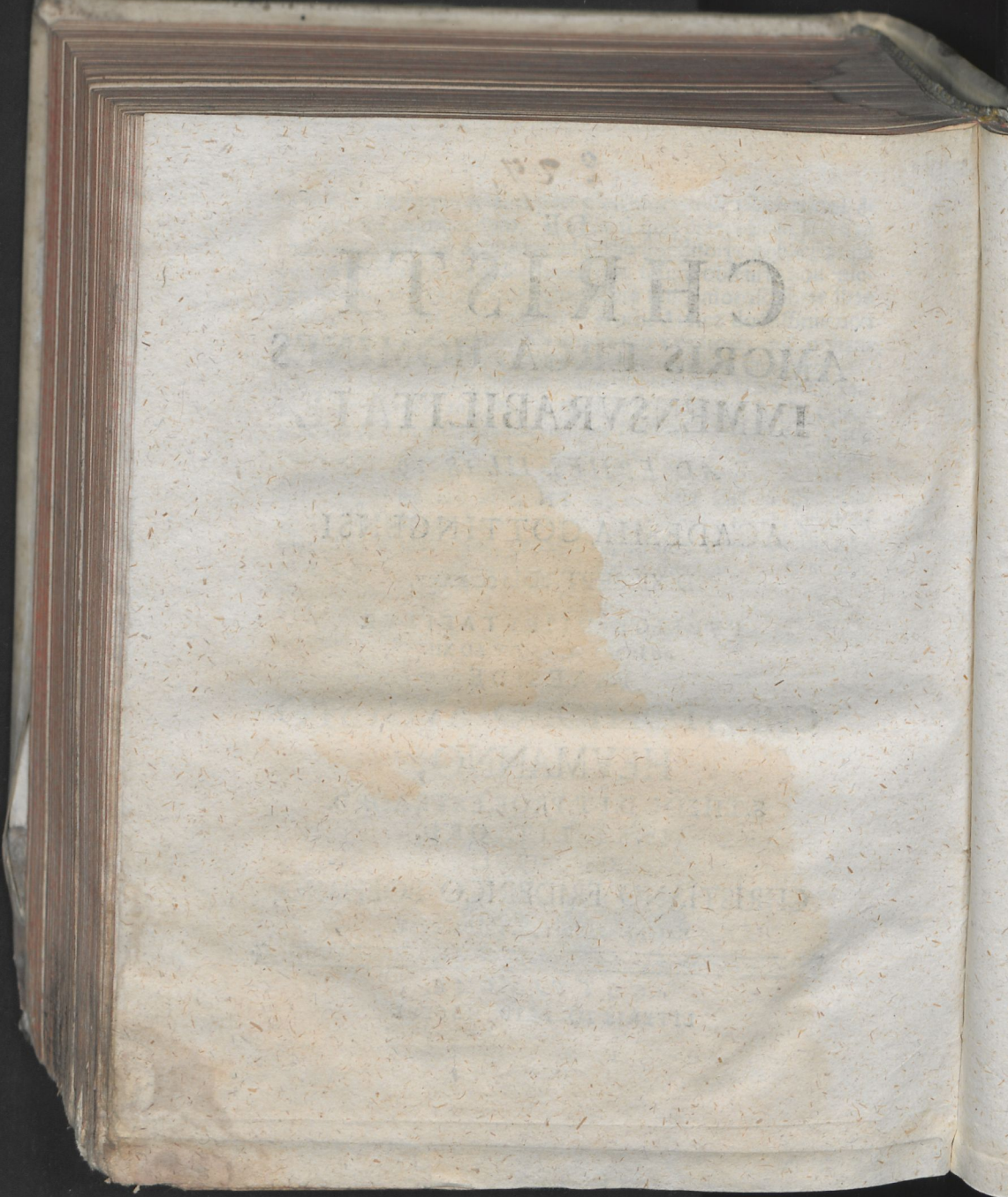
CHRISTIANO FRIDERICO BOEHMIO,

HALENSI SAXONE, S. THEOL. CVLT.

GOTTINGAE

LITERIS IO. FRID. HAGERI.

Σύνοψις.

DE misericordia DEI vniuersali testimonium Ioannis & ipsius CHRISTI, I. Locus Paulinus, II. Alloqui hic Paulum eos Ephesios, qui antea fuerant ethnici, docetur III. De amore CHRISTI erga homines per exaggeratam hic loqui Apostolum, obseruatur IV. Quid sit h. l. καταλαβέσθαι & ὑπερβάλλον τῆς γνώσεως, V. τί h. l. quantum significat, VI. Quae Paulus h. l. dicit de longitudine, latitudine, profunditate & altitudine, ea non opus est explicari singillatim & minutatim, VII. Suppetunt tamen commodae singularum dimensionum interpretationes, VIII. Veterum quorundam error, crucem CHRISTI describi hic a Paulo, IX. Eorum falsa interpretatio, qui locum hunc de amore hominum erga CHRISTVM ceperunt, X. Pauli monitum, quo omnes Christiani CHRISTI erga omnes homines amorem credere iubentur, XI. Soloecismus ab hoc loco Paulino defenditur, XII. Meditatio practica, XIII.

A 2

D. G.

D. G.

I.

Quanto DEVS flagret amore nostri, cum doce-
re vellet Ioannes Apostolus, DEVS, (a) inquie-
bat, *est ἀγάπη*, significans lucidissime, amorem
ac benignitatem DEO esse essentialem, qui-
que Deum colat amore carentem & (b) *ἀφιλόδοξον*, ab
eo Deum coli falsissimum. Docuerat hoc ipsum Pater
CHRISTI, quem doctorem fuisse Apostolorum, a
CHRISTO discimus *Matth. XVI. 17.* Docuerat eum
hoc Spiritus Sanctus, a quo edoctos omnia fuisse Aposto-
los, liquet e *Matth. X. 20.* Idem eum docuerat CHRI-
STVS, cum dixerat *Ioan. III. 16: ὅτις (in (c) tantum,*
tam

-
- (a) *1. Ioan. IV. 16.* Lutherus ita reddidit: **GOET** ist die Lieb-
be. Ad verbum: **GOET** ist Liebe, id est, lauter Liebe.
Atque ita est in Versionibus Belgica, Gallica, & Anglica.
(b) *Tit. III. 4.* diserte praedicatur DEI *φιλόδοξος*.
(c) Id enim *ὅτις* hic significat. Sic etiam *1. Ioan. IV. 11.*
scriptum

tam vehementer & ardentius, amat DEVS mundum, ut filium suum unigenitum, caetera. Non poterat proinde idem non docere Paulus, inter cuius de hoc argumento dicta plurima eminet illud, quod suae ad Christianos Ephesios epistolae inferuit cap. III. vs. 18. & 19. itaque ibi describens amoris divini erga humanum genus magnitudinem, ut dicat, eum & caput humanae mentis longissime excedere & plane aspergentem esse atque ἀγνώστου.

II.

Precatur scilicet isto loco CHRISTI cultoribus, ut valeant cognoscere omni humana cognitione maiorem CHRISTI erga homines amorem, immense latum, immense longum, immense profundum, immense excelsum. ἡμεῖς ἐξ ἀγνώστου (en ipsa Apostoli verba!) κατακαθάρθαι τὸν πᾶσι τοῖς

A 3

Scriptum legimus: ὁ βίος ὁ Θεὸς ἠγάπησεν ἡμᾶς, tanto nos amore persecutus est DEVS. Quem in modum & Lyfias Orat. IX p. 123: ἔτος πολλὰ ἄξιος, tanto homore dignus: & p. 132: ἔτος ἀγαπᾷ ἀτίτῳ, tam turpe crimen. Aelianus Var. hist. lib. XII. cap. 52: ἔτος περιφρονῶν. Qui & lib. III. cap. 8. ita locutus est, itemque Diogenes Laertius lib. IX. §. 7. & 64. ac lib. X. §. 13. Aliorum τῶν ἔξω familia loca obseruarunt Eckhardus Obs. ad Plutum Aristophanis p. 12. & Devarius libri de Graecae linguae particulis cap. 21. p. 297. sq. Vnum etiam e Demosthene exemplum protulit Pafor in Lexico N. T. Recte igitur verba Saluatoris Ioan. III. 16. hunc in modum reddidit Prudentius in Apotheosi v. 1027: Tantus amor terrae, tantā est dilectio nostri, subaudi in DEO,

ἀγίοις, τί τὸ πλάτος (d) ἢ μήκος ἢ βάθος ἢ ὕψος, γινώσκαι τε τὴν
ὑπερβαλλούσαν τῆς γνώσεως ἀγάπην τοῦ Χριστοῦ.

III.

Affatur hac in epistola vir sanctissimus eos, qui antea
superstitionibus dediti fuerant ethnicis, tumque opinio-
nibus de religione imbuti ethnicis, tum ethnicis praedi-
ti moribus. Etsi enim Ephesi in castra CHRISTI etiam
deduxerat nonnullos e Iudaeis: id quod Lucas memo-
riae prodidit *Aet. XIX. 9. 10*; tamen hic ad illos potissimum
verba facit, qui ethnica sacra mutauerant Christianis. *Re-
cor damini*, inquit ad eos *cap. II. 11. vos antea fuisse ethnicos, a
Iudaeis ἀποβυσίαν appellitatos. Et cap. III. 1: Ego captivus sum
pro vobis ethnici. Rursus cap. IV. 17: Desinite ita vivere, uti
caeteri vivunt ethnici. Iam cum Iudaei adhuc fuissent DEI
populus, caeterique populi ἄθρει, ut loquitur noster *cap. II.
12.* hoc est, ut ipse se interpretatur *1. Thess. IV. 5. μὴ εἰδότες
τὸν Θεόν, veri DEI ἃ cognitione ἃ cultu carentes*; in tribus
prioribus huius epistolae capitibus totus est in praedi-
canda DEI erga ethnicos, adeoque non erga Iudaeos so-
los, sed erga uniuersum genus humanum, gratia & bene-
volentia. Nunc denique votum subiungit, ut oculos piis
Ephesiis DEVS aperiat, ut, si non peruidere, tamen cla-
rissime videre possint DEI in CHRISTO vel CHRISTI
erga omnes omnino homines amoris ac misericordiae,
quam paulo ante *v. 8. 9. 10.* impense laudauerat, magnitu-
dinem.*

IV.

(d) Aelianus *Var. hist. lib. III. cap. 1.* quendam commemorat
montem ὑπερβόλων, adiectique simul campi describit cum
τὸ μήκος, tum τὸ πλάτος.

IV.

De CHRISTI enim amore erga nos (qui & 1. Ioan. III. 16. Ioan. XV. 12. 13. XIII. 34. Gal. III. 20. alibique locorum praedicatur,) loqui hic Apostolum, e versu 19. apparet, quod id, quod v. 18. figurate dixerat, simplicius repetit eo loquendi modo, quem rhetores vocant exergasiam: ut adeo καταλαβέσθαι, τί τὸ πλάτος καὶ μῆκος καὶ βάθος καὶ ὕψος, prorsus idem sit, quod γινώσκει τὴν ὑπερβάλλουσαν τῆς γνώσεως ἀγάπην τῷ Χριστῷ, adeoque ex versu 19. subaudiendum sit (e) in versu 18. τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ. Comprehendere, inquam, quam longe quamque late porrigatur amor CHRISTI, quam profunde descendat is amor, quamque alte ascendat, continuo interpretatur Paulus per cognoscere, amorem CHRISTI erga homines tam esse magnum, nulla ut humana cogi-

(e) Haud observans huius ellipseos Calvinus *Instit. relig. Christ. lib. III. cap. 2. §. 14.* existimat, docere hic Paulum, id, quod nostra mens fide complectatur, esse omnibus modis infinitum. Eadem ellipseos ἀβλεψία Dan. Heinsio praebeuit causam locum huncce capiendi de corporis Christi aedificio mystico, *Ecclesia, Exercit. sacr. lib. X. cap. 2. p. 461*: quam sententiam etiam & H. B. Starckius suam fecit in *Notis suis ad N. T. p. 145. sq.* non tamen possum facere, quin eam iudicem alienissimam. Observavit vero hanc ellipsin etiam Glassius *Philol. S. lib. V. tract. I. cap. 8. p. 1612.* quod scilicet loquatur hic loci Paulus de CHRISTI dilectione: adeoque accuratius interpretatur hunc locum, quam Grotius & Calovius, qui de amore DEI erga nos eum interpretantur latiori sensu.

gnitio ad eius finem vel ambitum peruenire, nemo ut eum plene possit comprehendere. Agnosimus simul argutiam sermonis Paulini, quo iubentur pii cognoscere rem incognoscibilem: ac recordamur similis dicti Dauidici, quo rex ille *דבריו*: eos (f) ait: *Enarrabo & enumerabo tua, Domine, beneficia, quae sunt inenarrabilia & innumerabilia.*

V.

Liquet hinc, verbum *καταλάβει* hic non significare comprehendere, umgreifen, hoc est, plene & ex toto cognoscere, sed eo duntaxat indicari tam claram (g) cognitionem certamque, quasi manu aliquid teneas & complectaris & in proximo contempleris. Est enim hic amor, qui cognoscendus proponitur, *ὑπερέχων τῆς γνώσεως* & ut alibi (h) noster loquitur, *ὑπερέχων πάντα νῦν*, talis, inquam, tantusque, ut nulla mens mente diuina inferior capere possit eius magnitudinem. Nec alium horum verborum esse sensum, ad liquidum perduxit (i) Ven. Wolfius: ut mihi supersedere liceat hac demonstratione.

VI.

(f) *Psal. XL. 6.*

(g) Hinc Scepticismus siue incerta de quouis dogmate opinio vocata fuit *ἀνατολήσις*. Vid. Diogenes Laërtius *lib. IX. §. 6r.* Gellius *lib. XI. cap. 5.* & praecipue Sextus Empiricus *Hypor. Pyrrh. lib. I. cap. 1.*

(h) *Phil. IV. 7.*

(i) *Cur. philol. & erit. ad Ephes. III. 19.* Consentit Versio Belgica, itemque Gallica. Ac Lutherus quoque in editione suae Versionis a. 1540. facta sic reddiderat: auch erkennen die Liebe Christi, die doch alle Erkantniß übertriff, Cui

ver-

VI.

Caeterum cum cognoscere Christianos Ephesios iubet Apostolus, *τί τὸ πλεονεκτημα amoris Christi sit*, haesitare video Ge. (k) Pasorem, (virum Graece doctissimum, cuius *Lexicon N. T.* perfacilem multis reddidit noui foederis tabularum lectionem,) quid hoc *τι* sibi velit. Ego quidem non dubito, hoc *τι* significare quantum, wie groß, ποσόν, quod vocabulum Ioannes de amore DEI loquens vsurpat *1. Epist. III. 1.* Nam & *Lucae I. 66.* *τί τὸ πλεονεκτημα τῆς ἔσσης*; est: *Quantus vir olim erit puellulus hic!* Et *Ioan. VIII. 53.* haec verba: *τίνα θέλω σὺ ποιῆσαι*; ita reddi debent: *Quantus tu vir haberi cupis!* Demosthenis quoque similem locum produ-

B

versioni eam, quam nunc habemus, (auch erkennen, daß Christum lieb haben viel besser ist, denn alles Wissen,) anno demum 1545. successisse, docet D. Io. Frid. Mayerus in *Historia versionis Germanicae Bibliorum pag. 31.* qui simul hanc recitat *ἐπιμνησθαι Mich. Waltheri: Ego D. Waltherus cum omnibus prope interpretibus versionem priorem posteriori merito praefero. Quamuis enim posterioris sensus verus sit, non tamen video, quomodo interpretatio consueti fonti Graeco. Conf. Fesselius Aduers. sacr. lib. X. cap. 1. §. 66. p. 476.* Ineptit vero in explicatione huius loci magnus ille profanorum scriptorum interpres, Dan. Heinsius, *Exerc. sacr. lib. X. cap. 2. p. 462.* Qua occasione recordor iudicii a Witsio lati de Heinsianis istis *Exercitationibus.* Iudicat scilicet in *Melet. Leid. Diss. II. §. 5. p. 277.* multum in iis inesse subtilitatis criticae, soliditatis & perspicuitatis parum.

(k) In *Lexico N. T.* p. 696.

duxit (1) Budaeus. Nec insolens Latinis est, qui dicere pro *quantus*. Cicero *Orat. pro lege Manilia* cap. 23: *qua cupiditate, id est, quanta*. Et pro *Milone* cap. 23: *Recordamini, quae fuerit celebritas reditus eius, quae magnitudo animi*. Et cap. 27: *cui viro!* pro *quanto viro!* Luculentissime vero idem hoc declarat *lib. I. epist. 13. ad Atticum*: *QVA* ego pugnar, inquit, *QVANTA* strages edidi! Cui similis locus occurrit in *Orat. pro Roscio Amerino* cap. 46: *Quid caelati argenti, quid stragulae vestis, quid pictarum tabularum, quid signorum, quid marmoris apud illum putatis esse? Tantum scilicet, quantum, caetera*. Et cap. 5: *Quanta multitudo hominum conuenient ad hoc iudicium, vides: quae (id est, quanta) sit omnium mortaliu[m] expectatio, quas cupiditas, et acra ac seuera iudicia fiant, intelligis*.

VII.

Dispiciamus nunc age, quid sibi velit Paulus, cum contemplari nos iubet, quanta sit & *latitudo & longitudo & profunditas & altitudo* amoris illius, quem in nos exprimit **CHRISTVS**. Mihi quidem vix dubium est, menti id scribentis Pauli obuersatum esse id, quod *Iobi XI. 8. 9.* (m) legimus: *Sapientia DEI excelsior est caelo, profundior inferno, longior terra, latior mari*. Ex quo loco discimus, prouerbialem hanc esse dictionem, eaque significari immensam & infinitam rei cuiuspiam magnitudinem. Qua in sententia confirmat me auctoritas Ven. Zeltneri, eodem modo haec verba interpretati in *Bibliis suis Germanicis*, quibus brevis-

(1) *Comment. ling. Gr. p. 32. & hinc Deuarius lib. de partic. Gr. ling. cap. 31. p. 346.*

(m) *Conf. Sirac. I. 3. & Psal. CXXXIX. 7. 8. 9.*

vissimas quidem illas, sed eruditissimas ac plane acroamaticas, adiunxit annotationes: quanquam ante eum iam Chrysoctomum (n) idem iudicasse video, Bezam item & Cameronem, atque e nostris Georgium (o) Calixtum. Non est itaque, quod solliciti simus de singillatim exponenda *sacra hac Mathematica, quam vocat Glassius in Philologia* (p) sua *sacra.*

VIII.

Quanquam nec sunt reprehendendi, qui hic intenderunt ingenii sui aciem. Certe *longitudinem* amoris CHRISTI aduersus homines tribueris vere, quatenus is sine caret & cum aeternitate adaequatur, *Psal. CXXXVI; latitudinem*, quatenus vniuersum terrae orbem complectitur, & homines ad vnum omnes vult salutem consequi, *1. Tim. II. 2. Ioan. III. 16; profunditatem & altitudinem*, quatenus filius DEI de coelo descendit in haec inferiora, *Eph. IV. 9. Psal. VIII. 5.* vt ex inferno redemptos homines euehat in coelum & ad summam felicitatis fastigium, *Ioan. XII. 26. XIV. 3.* Paulo alia, sed aequae pia est meditatio Aegidii Hunnii, ad hunc locum ita (q) scribentis: *Misericordiae Dei per Christum*

B 2

stum

(n) *Homil. VII. in cap. III. Epist. ad Eph. p. 915.*

(o) *In Expos. lit. h. l. (p) Loco iam supra laudato p. 1612.*

(q) *Comment. in Epist. ad Ephes. p. 239. vbi & cum dicto hoc Pauli comparari iubet Psal. XXXVI. 6. LVII. II. CIII. II. 12. & CVIII. 5. Conf. Ven. Boernerii Disp. de precibus Christi §. 45. & 46. vbi & ipse exhibet similem de hoc loco meditationem. Breuiter ad h. l. Grotius: Dei bonitas & latissime se diffundit in omnes homines, & in longum, id est, in omnia saecula, se extendit, & ex infima depreffione hominem liberat, & in suprema loca euehit.*

stum exhibitae latitudo nullis unquam terminis se claudi patitur: longitudo eius se porrigit a solis ortu vsque ad occasum: profunditas illius ad contemptissima quaeque e coeno miseriae attollenda se demittit: denique altitudo eius omnium hominum & angelorum intelligentiam transcendit. Rostochiensis theologus, Henr. Mullerus, sic ad hunc locum (r) differit: Hier redet Augustus als ein Meyster in der Meß-Kunst, und lehret uns die Liebe Christi abmessen nach der Länge und Breite, nach der Tiefe und Höhe. Fragestu nach der Breite, so erstrecket sich diese Liebe über alle Menschen. Suchestu die Länge, so hat sie kein Ende. Woltestu die Tiefe ergründen, so möchtestu fahren in den Abgrund, der GOTT selber ist. Fragestu nach der Höhe, sie übersteiget alle Himmel. Auf was Weise du sie betrachtest, so ist sie unabmesslich. Tertius accedat Petrus Molinaeus, hunc in modum de loco hoc (s) disputans: Lasset uns Achtung geben auf die Breite, auf die Länge, auf die Tiefe, und auf die Höhe der Liebe Christi. Die Breite, welche beydes Jüden und Heyden umfasset, nachdem er den Zaun, der darzwischen war, hat weggenommen, auf daß wir erkennen unter allen Heyden sein Heil. Die Länge, die uns, ehe der Welt Grund gelegt worden, hat erwehlet, und von Ewigkeit zu Ewigkeit wird mit ihm leben und herrschen lassen. Die Tiefe, die uns errettet hat aus dem Rachen des Todes, indem er sich selber so tief erniedriget hat, uns daraus zu erlösen. Die Höhe, die uns durch seine Auffahrt gen Himmel der Herrlichkeit theilhaftig machet, da er uns samt ihm auferwecket, und in das himmlische Wesen versetzet hat.

IX.

(r) Himml. Liebes-Ruß P. I. cap. 1. p. 6.

(s) Seelen-Friede lib. I. cap. 8. p. 51.

IX.

Minime vero probanda est eorum sententia, qui Paulum rati sunt hic loci *crucem CHRISTI* contempleri: quanquam peruetus est haec opinio. Iam Augustinus in libro secundo *de doctrina* (t) *Christiana* hisee Pauli verbis describi iudicauit *crucem Domini*: cuius (his verbis suam exponit mentem,) *latitudo dicitur in transuerso ligno, quo extenduntur manus; longitudo a terra vsque ad ipsam latitudinem, quo a manibus & infra totum corpus affigitur; altitudo a latitudine sursum vsque ad summum, cui adhaeret caput; profundum vero, quod terrae infixum absconditur. Quo signo crucis omnis actio Christiana describitur. Tantum ducem cum Alcuino suo secutus Carolus M. in secundo libro de cultu imaginum (u) haec de suo adiicit: Ex hoc ligno crucis omnis vita Sanctorum describitur, qui tollentes crucem suam Christum sequuntur, & cum hilaritate bonis operibus insistant. Hanc hilaritatem significat crucis latitudo in transuerso ligno. Per altitudinem crucis significatur expectatio sempiternae retributionis. Per longitudinem, qua totum corpus extenditur, tolerantia significatur, ut longanimes permaneamus. Profundo autem, hoc est, parte illa ligni, quae in terrae abdito defixa laeet, indicantur inscrutabilia iudicia Dei. Sed iam ante idem, quod Augustinus, Rufinus docuerat: quibus cum*

B 3

Lipsius

(t) *Cap. XLI. Effugit hic locus oculos Danielis Whithyi, librum suum componentis de S. Scripturae interpretatione secundum Patrum Commentarios, alias haud dubie, qua est in Patrum minus felices interpretationes vehementia, suo sale perfricturi Hipponensem episcopum, cui nec aliis oblati occasionebus pepercit.*

(u) *Cap. 28. p. 245. sq.*

Lipſius (x) ſuum adiecit calculum, vel hoc exemplo, non ſemper ſe fuiſſe Criticum, fecit manifeſtum. Adde, Hieronymum (y) quoque longas exhibuiſſe interpretationis de cruce Chriſti ambages: cuius locum exſcribere me vetat ſpatii huius anguſtia.

X.

Nec minus longe aberraffe cenſendi ſunt, qui verba haec Pauli cepere non de amore CHRISTI erga homines, ſed de amore hominum erga DEVM, ac deinceps pias quidem, ſed ab hoc loco alieniſſimas de Chriſtianorum erga DEVM amore protulerunt meditationes. Audiamus ex his Remigium a Villalpando (z) editum, ita (a) commen-

tan-

(x) *Lib. I. de cruce cap. 70.*

(y) *Comment. in Epist. ad Epheſ. in Tomo nono Operum.*

(z) Prima editio Romae facta eſt a. 1598. altera, cuius paginam hic nomino, Moguntiae a. 1614. Erraſſe vero Villalpandum, cum opus hoc inſcripſit Remigio, Rhemenſi ſaeculi ſexti epiſcopo, eiusque auctorem eſſe alium Remigium, monachum noni ſaeculi Antiffiodorenſem, vel Haymonem, ſta- tuunt Critici. Et Haymoni quidem id auctori tribuit Rivetus *Critici ſacri lib. IV. cap. 27.* Calixtus *lib. de extremo iudicio p. 27.* & Caueus *Hift. lit. ſcript. eccl. p. 291. § 474.* Antiffiodorenſi monacho Platina in *Vita Formoſi f. 147.* Albertinus *lib. II. de Euchariftia p. 886. ſqq.* Dallaeus *lib. V. de ſ. cult. Lat. relig. cap. 10. p. 639.* Pagius *Crit. Baron. ad a. 471. 13.* Oudinus autem *de ſcript. eccleſ. T. I. p. 1290. & T. II. p. 330.* haeret, vtrum Antiffiodorenſis an Haymonis habendi ſint hi in Paulinas Epiftolas commentarii. Conf. Placcius *Pſeu- don. n. 2300.*

tantem ad hunc locum: *Latitudo caritatis est, qua diligitur Deus, & non solum amicus, sed etiam inimicus. Longitudo caritatis est perseverantia in bonis operibus, longanimitas etiam ab initio fidei usque ad finem spei. Altitudo caritatis est, ut sublimitatem patriae coelestis quaeramus. Profundum caritatis est, ut omnia bona, quae habemus, de occulto Dei dono & inspiratione nobis venire credamus. Haec omnia (ita concludit,) in cruce Christi possunt comprehendi.* Eadem est Lyrani interpretatio, iteinque Glossae interlinearis. At Glossator ordinarius vidit acutius, capiens hunc locum de CHRISTI erga nos caritate. Roëllium vero, amorem nostrum erga CHRISTVM hic describi, docere in posteriore sui ad hanc Epistolam Commentarii (b) Tomo, magis mirarer, si hic Tomus non esset foetus posthumus: quo quippe longo interuallo melior est Tomus prior, ab ipso auctore luci publicae expositus post elaborationem accuratissimam.

XI.

Minime omittendum est, quod Paulus adiicit, considerationem agnitionemque immensurabilitatis amoris CHRISTI erga nos communem esse oportere Christianorum omnium. *Cognoscere id debetis, inquit, οὐκ ἴσμεν ἄλλοις.* Certe Iudaei asseriebant gratiae divinae erga homines particularitatem. Horum igitur quam grauis sit
er-

(a) Pag. 341.

(b) p. 188. sq. Non multum differt Cl. Schoetgenii sententia, significari h. l. arbitrati in *Horis* suis, *Hebraicis* reſtam mentionem noſtrarum actionum, ut nec in excessu nec in defectu peccemus.

error, ut appareat clarissime, Paulus hic docet, *sanctos omnes* persuasum habere, DEVM nullius non misereri, ac ne vnus quidem velle interitum, adeoque gratiam ipsius erga homines nullis esse limitibus circumscriptam. *Sanctos* autem nominat omnes Christianos, eosque in tota hac epistola (c) sic appellat. Quod velim ii perpendant etiam atque etiam, qui ratiuaculis quibusdam plus tribuentes, quam clarissimis DEI vocibus, cum Augustino (d) credunt ac docent, *falsum esse, quod nullus hominum sit, quem saluum fieri Deus noſt.*

XII.

Ante, quam meditationem nostram de perillustri hoc Pauli loco finiamus, tollendum videtur crimen soloecifini, quem initio eius obseruasse sibi nonnulli visi sunt, non intelligentes, quo referri ex lege grammatica queant verba haec ἐργίζομενοι καὶ τεθεμελιωμένοι. Sed salua res est. Coniungi verba Pauli ita oportet: ἵνα ἐργίζομενοι (e) κ. τ. ἐξαγώνη. Quam

(c) *Cap. I. 1. 15. 18; III. 8; IV. 12.*

(d) *Enchir. ad Laur. cap. 103.* Obseruatu dignum, magno animo istam Augustini sententiam refelli a Dallaeo in *Vindictis Apologiae suae pro duabus Synodis P. I. cap. 6.*

(e) Possit cuiquam in mentem venire, scriptum fuisse a Paulo ἐργίζομενον ἢ τεθεμελιωμένον casu quarto, ad *Christum*, de quo ante verba sunt, referendo. Verum vanitatem huius coniecturae facile est agnoscere, si intuearis, quae scripsit noster Apostolus *Coloss. I. 23. & II. 7.* quippe vbi similiter ἐργίζομενοι dicuntur ac τεθεμελιωμένοι Christiani: quam Pauli φράσις omnino illustrat locus quidam Luciani a Lamb. Bosio prolatus *Exerstit. ad N. T. p. 183.*

Quam facilis enim est, quam (f) vsitata, haec particulae traiectione! Atque ita exponitur locus hic in Versionibus Gallicis, tum vetere, tum Montenfi, tum denique Berolinensi. Nec aliter sentiunt eximii interpretes, Beza, Grotius, (g) Calixtus, (h) Zelnerus, Ioach. (i) Langius, (k) Wolfius, Io. Conr. (l) Schwarzius: vt adeo haud sit opus interpretatione Lamb. Bosii (m) elliptica.

XIII.

Conuertamus, quaeso, quae hactenus ex Paulo didicimus, in vsum nostrum, ac primum agnoscamus, cum DEI amor in nos nullius mensurae sit capax, nos vicissim DEVM colere debere amore immensurabili. Quam stolide vulgo nos gerimus, perexiguo amore flagrantes summi boni, contra immensurabili amore complectentes bona leuissima! Pudeat nos huius erroris ac poeniteat. Qui nos & in hac vita maximis iisdemque innumeris afficit beneficiis, & post hanc vitam inferminabili eademque summa beabit felicitate, eum amemus supra omnia, ab eiusque amore nec blanditiis vllis nec minis diuelli nos patiamur. Cumque

C

CHRISTO

(f) *Et. g. 2. Cor. II. 4!* ἀλλὰ τὴν ἀγάπην ἵνα γινώτε. Quae voculae *ἵνα* postpositio etiam facta est *Ioan. XIII. 29*; *1. Corinth. IX. 15*; *Gal. II. 10.*

(g) In *Expos. liter.* ad h. l.

(h) In annotatione Bibliorum Versioni Lutheranae subnexa ad *Ephes. III. 19.*

(i) *Im Apostolischen Licht und Recht* ad h. l.

(k) *Cur. philol. & crit.* ad h. l.

(l) In libro de solocismis *N. Topimatis* p. 121.

(m) *Lib. de elliptibus Graecis* p. 147.

CHRISTVS ea re maximum suum erga nos amorem demonstravit, quod pro nobis mortem subiit acerbissimam, nec nobis, si res ita ferat, pro CHRISTO proque fratribus eius mori iniucundum sit. Et quemadmodum Petrus quaerenti ex se CHRISTO: *An me amas?* respondere poterat: *Scis Domine, te amari a me;* sic & nos id agamus, ut citra trepidationem conscientiae possimus dicere: Amo te, CHRISTE, toto pectore, & amorem tui nullus unquam amor vincet alius. Deinde & illud mature discamus, a nobis tum, cum vitae finis instat, considerationi magnitudinis & multitudinis peccatorum nostrorum opponendam esse considerationem infinitae magnitudinis misericordiae DEI in CHRISTO IESU. *Ἡ χάρις (n) μετὰ πάντων ἀγαπήσων τὸν Κύριον ἡμῶν, Ἰησοῦν Χριστὸν, ἐν ἀφθαρσίᾳ. Ἀμήν.*

(n) *Epb. VI. 24.*

APPENDIX.

I.

INter loca sacri codicis Apostolici, quae perdifficilem plurimis videntur habere explicationem, cum reuera sint minus *διονόητων*, refero verba Matthaei, quibus *cap. II. 23.* docet, a prophetis fuisse praedictum, CHRISTVM vocatum iri Nazaraeum. Recitat videlicet Matthaeus verba illa, quae de Simione scripta legimus *Judic. XIII. 5:*

נורי אלהים יהיה

a vetere Latino interprete sic reddita: *Erit Nazaraeus Dei, a Graeco ita: Ναζαρὸς Θεῶ ἐστίν.* Matthaeus cum ita reddat: *Ναζαρέθης καλεῖσθαι*, haud aliud dicit. Pro *ἐστίν* enim dicere καλεῖσθαι.

διήσεται, peruulgati moris est sacris scriptoribus. Exempla pete-
 fis e Glassii *Philol. S. lib. III. tract. III. can. 16. p. 790. & lib. V. tract.*
III. Obs. 18. p. 1383. sq. Omnium luculentissimum exemplum ex-
 hibet Lucas: qui, quod in Hebraeo est *Iesā. LVI. 7: Domus mea do-*
mus precationis κληθήσεται, vocabitur, (apud Graecum interpretem est
κληθήσεται,) his verbis *cap. XIX. 46.* repetit: Ὁ οἶκος μου δικός
προσευχῆς ἔσται, aut, vt nonnulli codices habent, *ἔσται.* Graecos quoq;
 profanos isto vti loquendi genere, Graeuus docet in *Lectionibus*
suis Hesodeis cap. IV. p. 22. Iam verba illa, quae in *libro Iudicum* de
 Simsone prolata sunt, typica significatione CHRISTO conueni-
 re, *Septuaginta* iudicauit Matthaeus, & quidem eodem modo, quo
 hoc ipso in capite *v. 15.* ad CHRISTVM applicauit vocem illam
 DEI ab Hosea literis mandatam: *Ex Aegypto euocasi filium meum.*
 Simsonem vero tanquam Nasiraeum fuisse typum CHRISTI,
 etiam Seb. Schmidius agnoscit *Comment. in librum Iudicum p.*
1140. Ac sane in ipso illo *libri Iudicum* versu occurrit verbum
ישוע, saluare, vnde nomen *IESVS.* Cum vero addit Matthaeus,
a prophetis id fuisse praedictum, significare videtur, *librum illum*
de iudicibus populi Israelitici conscriptum fuisse a pluribus prophe-
 tis; quorum quisque res gestas suae aetatis memoriae posterorum
 prodiderit. Quod si forte persuasum habes, *libri Iudicum* vnum
 duntaxat fuisse scriptorem, responderi potest, saepe fieri, vt, cum
 sermo est indefinitus, pluralis ponatur pro singulari: id quod fit
Marci I. 2. Ican. VI. 45. & Act. XIII. 40. vbi scriptum esse dicitur
in prophetis, quod ab vno prophetarum scriptum fuisse, obser-
 vat Glassius *lib. III. Philol. S. tract. I. can. 27. p. 625.*

Hanc meam de *Matth. II. 23.* sententiam gaudeo firmari
 auctoritate Glassii, cuius verba *lib. II. tract. II. sect. IV. artic. V. p.*
459. & 460. ita profluunt: *Simsonem in rebus gestis suis typum fuisse*
Christi, insinuari videtur Matth. II. 23. vbi, quae de Simsone dicun-
tur Iudic. XIII. 5, ad Christum, eius ἀντίτυπον, videntur accommoda-
ri. Sic populum Israeliticum ex Aegypto egressum gessisse typum Chri-
sti,

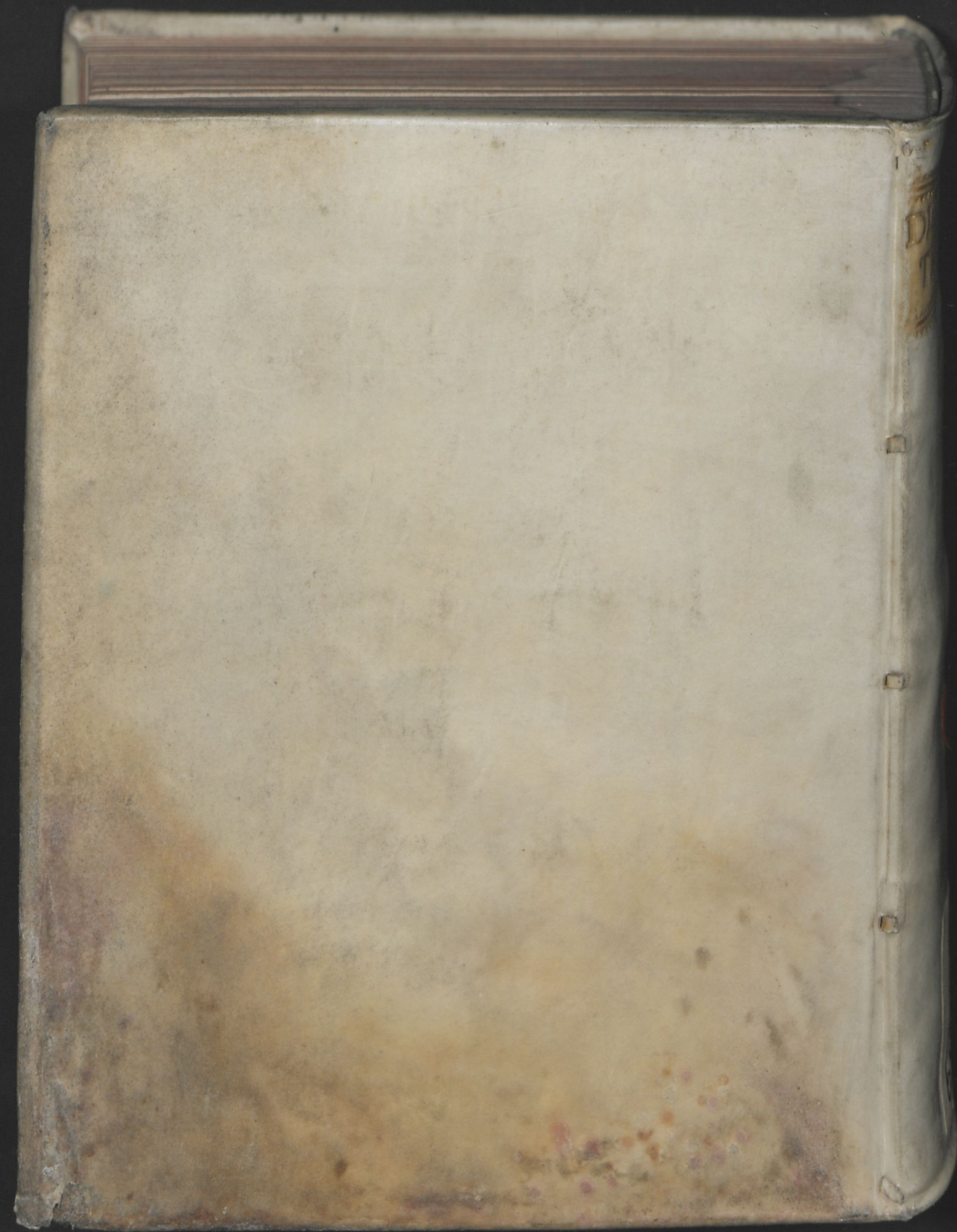
00 A 6333

EO-3h
Jhr. 01

Zha ✓

11. 11

DE
CHRISTI
AMORIS ERGA HOMINES
IMMENSVRABILITATE

AD EPHES. III. 18. 19.

IN
ACADEMIA GOTTINGENSI

D. XII. SEPT. clbIs cc xxxv.

PVBLICE DISPVTABITVR

AB HORA IX. VSQVE AD XII.

PRAESIDE

CHRISTOPHORO AVGVSTO
HEVMANNO,

S. THEOL. D. ET PROF. EXTRAORD.

HIST. LIT. ORD.

RESPONDENTE

CHRISTIANO FRIDERICO BOEHMIO,

HALENSI SAXONE, S. THEOL. CVLT.

GOTTINGAE
LITERIS IO. FRID. HAGERI

